

JOANNA ZEGZUŁA-NOWAK
Uniwersytet Zielonogórski

O EWOLUCJI ZAINTERESOWAŃ NAUKOWYCH MIECZYŚŁAWA WALLISA W ŚWIETLE JEGO ZAPISKÓW ARCHIWALNYCH

Mieczysław Wallis w humanistyce polskiej XX wieku. Mieczysław Wallis (1895-1975) to wybitny polski dwudziestowieczny humanista, reprezentant filozoficznej szkoły lwowsko-warszawskiej¹, estetyk, miłośnik, historyk i teoretyk sztuki. Co ważne, mimo że jego działalność akademicko-dydaktyczna rozwinęła się na dobre dopiero po II wojnie światowej, to wykazał się on wieloma zasługami również i w tej dziedzinie². Na jesieni 1945 roku Wallis trafił bowiem na zaproszenie swego nauczyciela akademickiego i promotora rozprawy doktorskiej, Tadeusza Kotarbińskiego, na nowo utworzony Uniwersytet Łódzki, gdzie objął profesurę. W tamtejszym środowisku akademickim przez wiele lat wyróżniał się niezwykle ożywioną działalnością organizatorską, naukową

¹ W 1916 roku zapisał się na nowo otwarty Uniwersytet Warszawski, gdzie w 1921 roku ukończył studia filozoficzne oraz obronił doktorat. Uczęszczał wówczas na zajęcia czołowych filozofów ze szkoły K. Twardowskiego: Tadeusza Kotarbińskiego i Jana Łukasiewicza. Uczeni ci ukształtowali jego postawę metodologiczną i warsztat naukowy. Wallis przejawiał dbałość o czystość i poprawność językową, dążył do ścisłej precyzji terminologicznej i klasyfikacji pojęć, a także logicznego uzasadniania wygłaszanych twierdzeń, w swej pracy badawczej stosował analizę językową. W nauce odrzucał rozwiązania absolutystyczno-objektywistyczne, kierując się postawą empiryczną, a także zdania o charakterze wartościującym.

² W latach 1921-1939 tj. po obronie doktoratu na Uniwersytecie Warszawskim aż do wybuchu II wojny światowej, M. Wallis nie był pracownikiem żadnej szkoły wyższej, jako nauczyciel pracował jedynie w latach 1921-1924 z przerwami jako nauczyciel języka polskiego i historii w gimnazjum dla dziewcząt w Warszawie, następnie głównie podróżował po kraju i świecie. Z kolei w 1939 roku wziął czynny udział w obronie Warszawy. Trafił wówczas do obozów jenieckich, najpierw w Osterode następnie do Wondelbergu, gdzie przebywał do zakończenia wojny. (Por. *Materiały Archiwalne M. Wallisa*, Archiwum Połączonych Bibliotek Wydziału Filozofii i Socjologii UW, Instytutu Filozofii i Socjologii PAN oraz Polskiego Towarzystwa Filozoficznego,teczka Rps nr 10, T. I, k. 63).

i dydaktyczną. „Związany od tego czasu z Uniwersytetem Łódzkim włączył się natychmiast w budowanie tej młodej Uczelni i w ramach Wydziału Humanistycznego, razem z profesorem Wacławem Husarskim (historykiem i krytykiem sztuki, malarzem, członkiem grupy «Rytm»), stworzył kierunek historii sztuki, kształtując tym samym środowisko przyszłych badaczy, pracowników naukowych, muzealników, konserwatorów (...)»³. Uczony był promotorem ponad 20 prac magisterskich oraz 4 prac doktorskich z historii sztuki oraz estetyki. Był także członkiem wielu naukowych stowarzyszeń i organizacji, m.in.: członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Polskiego Towarzystwa Semiotycznego oraz założycielem i przewodniczącym Oddziału Łódzkiego Stowarzyszenia Historyków Sztuki. Zasłynął też jako wybitny naukowiec. „Stał się w Łodzi najwyższym autorytetem w dziedzinie historii sztuki i badaczem cenionym również bardzo wysoko w Polsce i zagranicą»⁴. Uczony bowiem nie tylko legitymował się rozległą wiedzą humanistyczną, ale był także twórcą ważnych rozstrzygnięć problemowych przede wszystkim w estetyce i teorii sztuki. W tym zakresie przeprowadził wiele teoretycznych analiz, zajmując głos w wielu rozważanych i dyskutowanych wówczas kwestiach (np. dotyczących statusu ontologicznego wartości estetycznych i charakteru epistemologicznego ocen estetycznych, a także typologii przeżyć i przedmiotów estetycznych). Ponadto, był jednym z inicjatorów nowej metodologii naukowej: zastosowania badań semantycznych w estetyce, teorii sztuki i naukach historycznych o sztuce⁵. Cel badawczy, jaki mu wówczas przyświecał miał niezwykle nowatorski i oryginalny charakter i tym samym, niezwykle doniosłe naukowe znaczenie (w rodzimej estetyce XX wieku problematykę tę odnajdujemy jeszcze jedynie u Stanisława Ossowskiego). Sam uczony określał go następująco: „Otwiera się tutaj

³ Por. W. Nowakowska: *Sylwetki łódzkich uczonych. Profesor Mieczysław Wallis*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, zeszyt 59, Łódź 2001, s. 11. Początkowo Wallis kierował Zakładem Estetyki (1945-1951), następnie zaś Katedrą Historii Sztuki (1951-1965).

⁴ Tamże.

⁵ Wyrazem tych zainteresowań i dążeń naukowo-badawczych jest zbiór jego tekstów wydanych pośmiertnie pt. *Sztuki i znaki. Pisma semiotyczne*. Warszawa 1983. Por. także K. Rosner: *Poglądy estetyczne Mieczysława Wallisa. Badania estetyczne a inne dziedziny jego działalności naukowej i krytycznej*, w: S. Krzemiń-Ojak, W. Kalinowski (red.): *Studia z dziejów estetyki polskiej 1918-1939*. Warszawa 1975, s. 163.

przed naszymi poszukiwaniami dziedziną całkiem nową: badanie dzieł sztuki z punktu widzenia semantycznego. Możemy badać zwłaszcza, jakie pierwiastki semantyczne⁶ oraz jakie znaki-podobizny, znaki umowne itd. zawierają się w dziełach poetyckich, malarskich, rzeźbiarskich, w widowiskach teatralnych filmach i w jaki sposób te pierwiastki semantyczne i asemantyczne są powiązane między sobą i zorganizowane w różne zespoły i warstwy. Możemy nazwać te badania również badaniami nad budową semantyczną dzieł sztuki. Wprowadzenie pojęć semantycznych do teorii sztuki pozwoli uściślić i pogłębić szereg teorii z tego zakresu⁷.

Mieczysław Wallis był przy tym niezwykle płodnym i twórczym uczonym. Jest on autorem ok. 900 tekstów: książek (ponad 20 pozycji) artykułów, recenzji, tłumaczeń, opracowań.

Należy przy tym podkreślić, że jego osobowość twórcza została ukształtowana nie tylko ogromnym bogactwem zainteresowań i przedsięwzięć badawczych, ale także dzięki licznym życiowym doświadczeniom. Mimo że dzieciństwo i wczesną młodość spędził w zaborze rosyjskim, to jednak już od najmłodszych lat miał możliwość podróżowania z rodziną zarówno po kraju jak i po świecie. Ta ciekawość świata oraz pociąg do podróży stały się jego stałą tendencją życiową. Dlatego też chętnie korzystał z możliwości wyjazdowych zarówno na stypendia jak i konferencje naukowe. W swej pracy naukowej miał zatem wielokrotną okazję reprezentować ówczesne rodzime środowisko i koncepcje naukowe na forum światowym (m.in. w 1937 r. w Paryżu na II Międzynarodowym Kongresie Estetyki czy w 1939 r. w Londynie na Międzynarodowym Kongresie Historii Sztuki)⁸. W ten sposób zyskał też możliwość poznania wielu ówczesnych wybitnych myślicieli, filozofów, naukowców i artystów oraz ich koncepcji twórczych. Dzięki tym doświadcze-

⁶ Przy czym należy uściślić, jak M. Wallis rozumiał dziedzinę „semantyki” oraz kategorię „znaku”. Uczony wyjaśniał następująco: „Semantykę pojmuję jako naukę o znakach. [...] Nazywam «znakiem» lub «przedmiotem semantycznym» przedmiot fizyczny ukształtowany przez pewnego »twórcę« celem wywołania w pewnym «odbiorcy», dzięki pewnym swym własnościom, określonej myśli o przedmiocie innym niż on sam” (M. Wallis: *Sztuki i znaki. Pisma semiotyczne*. Warszawa 1983, s. 7).

⁷ Tamże, s. 10-11.

⁸ Por. J. Pelc: *Wspomnienia pozgonne o Mieczysławie Wallisie i Tadeuszu Wójciku*. „Studia Semiotyczne” 1977, nr 7, s. 6.

niom, na tle swej epoki wyróżniał się nie tylko ogromną otwartością umysłu i przenikliwością, ale także znajomością najnowszych nurtów i tendencji w nauce i sztuce, wykazując się przy tym ogromną tolerancją wobec wszechobecnego pluralizmu. Wchodził także w relacje zarówno przyjacielskie jak i na niwie nauki z najwybitniejszymi filozofami polskimi XX wieku, m.in. z Marią i Stanisławem Ossowskimi, Henrykiem Elzenbergiem i Tadeuszem Kotarbińskim.

Jego bogaty i zarazem niezwykle różnorodny wkład intelektualny w rozwój rodzimej humanistyki jest więc dziś niekwestionowany. Aktywność naukowa Mieczysława Wallisa rozciągała się bowiem na bardzo wiele obszarów aktywności intelektualnej, m.in.: badawczą, twórczą, dydaktyczno-pedagogiczną, organizatorską i reprezentatywną. Z tego względu jego sylwetka twórcza może stanowić ponadczasowy wzór efektywnego i zarazem przynoszącego niezwykle intelektualne profity funkcjonowania człowieka w świecie nauki.

Ewolucja drogi intelektualnej: pasje młodzięcze, zainteresowania naukowo-badawcze, dokonania twórcze. Choć we współczesnej humanistyce polskiej Mieczysław Wallis przedstawiany i ceniony bywa głównie jako estetyk, historyk i badacz oraz teoretyk sztuki, to jego liczne zachowane osobiste notatki i wspomnienia znajdujące się w Archiwum Połączonych Bibliotek Wydziału Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutu Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk i Polskiego Towarzystwa Filozoficznego w Warszawie⁹ wskazują, że jego droga naukowa była niezwykle złożona i wieloaspektowa, a zakres jego zainteresowań badawczych niezwykle rozległy. Ten rys jego osobowości twórczej nie jest jednak współcześnie dostatecznie ekspozowany przez badaczy jego spuścizny, a bywa nawet często wręcz pomijany. Nie został on jak dotąd ani należycie zbadany, ani też zaprezentowany w żadnym z opracowań poświęconych Wallisowi. Stąd też stanowi niezwykle interesujący poznawczo przedmiot badawczy.

Zanim bowiem Wallis zajął się krytyką literacką a następnie estetyką i teorią sztuki, przeszedł swoistą ewolucję zainteresowań badawczych. Ta z kolei, znacząco zdeterminowała jego osobowość intelektualną, czyniąc ją ogromnie wszechstronną i złożoną, w pewnym sensie wręcz re-

⁹ Rękopiśmienną spuściznę uczonego przekazała synowa M. Wallisa, E. Grabska-Wallis.

nesansową. Okazuje się bowiem, że początkowo myśliciel przejawiał aspiracje, by zostać naukowcem, badaczem, odkrywcą, następnie filozofem, a dopiero potem estetykiem i badaczem sztuki.

Mieczysław Wallis był człowiekiem obdarzonym niezwykle wyobraznią, inteligencją i dojrzałością intelektualną, który od wczesnej młodości posiadał bardzo różnorodne zainteresowania i pasje. Jego postawę naukowo-badawczą ukonstytuowało zaś wiele czynników.

Jako syn malarza już od najmłodszych lat miał możliwość zetknięcia się ze sztuką i jej wytworami. Przełożyło się to zapewne na inklinację w kierunku wszelkich form piękna towarzyszącą mu przez całe życie. Jak pisał Jerzy Pelc: „Umiłowanie rzeczy pięknych było treścią życia Mieczysława Wallisa; ich analiza, opis oraz interpretacja wypełniły Jego pięćdziesięcioletnie badania naukowe w zakresie estetyki, historii sztuki, teorii sztuki, i semiotyki sztuki”¹⁰.

Naturalną koleją rzeczy, uczony początkowo zjawisk zachowania harmonii, proporcji i piękna szukał w otaczającym go świecie. Tak zrodziły się zapewne jego zainteresowania naukami biologiczno-przyrodniczymi, a następnie ścisłymi. Te zaś odsłoniły przedeń wiele retorycznych pytań natury poznawczej. Tak przeszedł zapewne ku problematyce psychologicznej, a następnie epistemologicznej. Z kolei stałe obcowanie z twórczością ojca, następnie zainteresowanie się innymi przejawami twórczości ludzkiej – literaturą piękną i poezją (Wallis sam także podejmował poetyckie i malarskie próby twórcze), które rozwijał następnie w czasie licznych podróży po kraju i świecie, podziwiając dzieła sztuki, architektury i pisarstwa zawiodyły go zapewne ostatecznie ku estetyce, a następnie sztuce.

Droga jego zainteresowań i poszukiwań intelektualnych była więc zdecydowanie wielotorowa. Wiodła od zainteresowań przyrodniczo-biologicznych we wczesnej młodości (ich wyrazem były studia przyrodnicze w Heidelbergu¹¹), poprzez zainteresowania historyczne, astronomiczne, dalej psychologiczne i pytania dotyczące problemu psychofi-

¹⁰ J. Pelc: *Wspomnienia pozgonne o Mieczysławie Wallisie...*, s. 5.

¹¹ W latach 1913-1914 Wallis przebywał na Uniwersytecie w Heidelbergu, gdzie studiował nauki przyrodniczo-biologiczne oraz nauki ścisłe, uczęszczając na wykłady z systematyki i fizjologii roślin oraz fizyki eksperymentalnej.

zycznego w wieku średnim, które z kolei bezpośrednio wiązały się z przejściem do problematyki epistemologicznej i zainteresowania się filozofią, po darwinizm, metodologię humanistyki (rozprawa doktorska), aż po krytykę artystyczną, estetykę i teorię sztuki w wieku dojrzałym. A zatem, choć nie ulega wątpliwości, że to estetyka i teoria sztuki stanowiły ostateczną, fundamentalną oś jego zainteresowań badawczych, które ukonstytuowały go jako naukowca i osadziły na stałe w historii polskiej humanistyki, to jednak jego wcześniejsze zainteresowania intelektualne były także ważną, integralną częścią jego osobowości intelektualnej¹².

Podsumowując, można stwierdzić, że analiza rękopisów M. Wallisa pozwala dziś postawić tezę, że jego postawę naukową ukonstytuowały ostatecznie trzy etapy zainteresowań intelektualnych:

- pociąg do nauk ścisłych (biologia, psychologia, fizyka, astronomia),
- zwrot ku problematyce filozoficznej,
- umiejscowienie się w obszarze zagadnień estetycznych oraz teorii sztuki.

Ewolucja zainteresowań intelektualnych we *Wspomnieniach Wallisa*. Co ważne, sam autor dzieła *Przeżycie i wartość* zdawał sobie w pełni sprawę z tego, że jego droga naukowo-badawcza związana była z ewolucją jego zainteresowań intelektualnych. Świadczą o tym jego liczne zapiski, które uczony umieścił w swych *Wspomnieniach*¹³ w X tomie zatytułowanym *Chronologia*. *Chronologia* stanowi wypis najważniejszych wydarzeń z życia uczonego spisany w porządku chronologicznym. Warto podkreślić, że całość wspomnień uczonego rozciąga się na półwiecze jego życia. Ze względu na ciężką chorobę uczony nie zdążył jednak opracować i opublikować tej części swej spuścizny. Celem niniejszego artykułu jest więc choć częściowe zrealizowanie tego przedsięwzięcia (również poprzez umieszczenie fragmentów Wallisowskich

¹² Zainteresowania z zakresu estetyki zrodziły się u Wallisa dopiero ok. 36 roku życia. Por. *Materiały Archiwalne M. Wallisa*, Archiwum Połączonych Bibliotek Wydziału Filozofii i Socjologii UW, Instytutu Filozofii i Socjologii PAN oraz Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Rps 10, T. I, k. 29.

¹³ Ta jednostka archiwalna spuścizny M. Wallisa liczy 13 tomów.

zapisków), zakładając, że być może w przyszłości uda się także opracować wszystkie tomy *Wspomnień* uczonego. Opracowanie to ma zatem charakter otwarty.

Wspomnienia. Chronologia autorstwa Mieczysława Wallisa to rękopiśmienny skrótowy zapis najważniejszych wydarzeń z życia uczonego spisany w formie swego rodzaju notatek, krótkich zapisków dotyczących ważnych wydarzeń z życia naukowego oraz osobistego, przypisanych do dat i miejsc, ułożonych chronologicznie. Mimo najczęściej dość skromnej w komentarze i opisy formy zapisu przyjętej przez myśliciela (czasami są to nawet wręcz niepełne zdania bądź równoważniki zdań, oddzielane jedynie przecinkiem lub średnikiem) można z nich dowiedzieć się nie tylko, kiedy miały miejsce ważne wydarzenia w jego życiu zarówno osobistym jak i zawodowo-naukowym (jak np. ślub z Różą Kapłan, wstąpienie do wojska, rozpoczęcie pracy pisarskiej w czasopiśmie „Robotnik”, profesura w Łodzi), ale także poznać jego przeżycia i wrażenia związane z określonymi etapami życia (np. z dzieciństwem, pobyt w wojsku, niewolą niemiecką), miejscami pobytu (np. pierwsza wizyta w Wilnie, atmosfera intelektualna na Uniwersytecie Warszawskim, pobyt w Paryżu, Stanach Zjednoczonych, podróż do Włoch, wyjazd na Kongres Estetyczny do Amsterdamu).

Co ważne, Wallisowska *Chronologia* pozwala również bezpośrednio prześledzić powstanie, rozwój i ewolucję jego zainteresowań intelektualnych. Wybrane, prezentowane tu fragmenty Wallisowskich zapisków przedstawiają jego drogę intelektualną, inspiracje twórcze, obrane dziedziny badawcze, a także, co ważne, ścisłe związki uczonego z filozofią.

Z zapisków tych wyłania się obraz wszechstronnego intelektualisty poszukującego stale nowych inspiracji twórczych, dróg i problemów badawczych, który jednak, mimo swej ogromnej skromności i pokory, w pełni znał swoją wewnętrzną wartość.

Materiały Archiwalne Mieczysława Wallisa, Archiwum Połączonych Bibliotek Wydziału Filozofii i Socjologii UW, Instytutu Filozofii i Socjologii PAN oraz Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Rps 10, T. I: k. 48

„Moja ewolucja intelektualna

1905 – zainteresowanie mitami antycznymi i prehistorią słowiańską – zbieranie monet i medali.

1905 – *Stara baśń* Kraszewskiego.

1905/6 – zbieranie znaczków pocztowych i pocztówek

1906 – wiosna, Frammersbach, początek zbierania roślin

1906/10 okres tworzenia kolekcji przyrodniczych – roślin, owadów, muszli, skamielin, minerałów, „era zielników”

1907/8 – zainteresowanie kosmogonią (Kant, Fregé)

1906/9 – pisanie monografii rodziny klonowatych (Aceraceae)

1908/10 przejście od systematyki roślin i zwierząt do biologii – szczególne zainteresowania problemami dziedziczności i krzyżowania gatunków [...], lektura głównych dzieł Darwina – zainteresowanie teorią ewolucji

1910 – „teoria symbiogenezy” Mereżkowskiego

1911 – przejście od biologii do psychologii,

1912 – problem stosunku duszy do ciała, zjawisk psychicznych do zjawisk fizycznych – próby uzasadnienia hipotezy identyczności, dzieje zasady bezwładności, i zasady zachowania energii [...], próby sformułowania praw przyciągania płciowego (Schopenhauer, Weininger)

1913 Próby eksperymentalnej eksperymentalnej – Fechner, Wundt [...].

k. 49:

„**1906/10** przewaga zainteresowań biologicznych, **1910/11** psychologia, stosunek wzajemny zjawisk psychicznych do zjawisk fizycznych, **1912/21** zainteresowania epistemologiczne, metodologia humanistyki („Obrona humanistyki w metodologii współczesnej”),

1921/1931 krytyka artystyczna, historia sztuki (współczesne malarstwo polskie), **1931/39** estetyka, teoria sztuki, wartość ocen i przeżyć estetycznych, rozumienie dzieła sztuki, poznanie cudzego życia psychicznego, zastosowanie pojęć nauki o znakach do teorii i historii sztuki”.

k. 60

„Zainteresowania naukowe obudziły się we mnie bardzo wcześnie. Początkowo łączyły się one z różnymi pasjami kolekcjonerskimi. Mając 10 lat zbierałem minerały, motyle, muszle, przede wszystkim zaś monety i medale pamiątkowe; sprzyjało to przebudzeniu się zainteresowań historycznych. Szczególnie zajmowały mnie wtedy wczesne dzieje słowiańszczyzny. Studiowałem gorliwie wystawione w salach parterowych warszawskiej „Zachęty” zbiory archeologiczne i prehistoryczne Chojnowskiego i czytałem z zapalem *Starą baśń* Kraśzewskiego. Jednocześnie z powieści dla młodzieży *Młotem i kielnią* zaczerpnąłem pierwsze wiadomości o stylach architektonicznych. We wrześniu (?) 1905 r. zwiedziłem z rodzicami Malbork, co też silnie oddziaływało na moją fantazję. Z zapalem, choć krótko (1905/06) zbierałem znaczki pocztowe”.

k. 61

„Później rozpoczął się długi okres zbiorów i zainteresowań przyrodniczych. Mając lat 11 (w maju lub czerwcu 1906 r.) założyłem mój pierwszy zielnik. Zbierałem rośliny, owady, muszle, skamieliny i odciski muszli. Studiowałem niemieckie podręczniki botaniki Wossidla i Otto Schmeila. Mając 12-13 lat napisałem monografię rodziny klonowatych, w której opisałem kilkadziesiąt gatunków rodzaju *Acer*.

Wiosna i lato 1908 r. – zainteresowania astronomiczne i kosmogoniczne (Kant [...].)

Mając 13 lat przeczytałem Wilhelma Bölschego *Entwicklungsgeschichte der Natur*, Darwina *O powstawaniu gatunków* w przekładzie niemieckim. Od zainteresowania systematyką roślin i zwierząt przeszedłem do zainteresowania biologią, a w szczególności problemem powstania życia, teorią ewolucji, dziedzicznością, zmiennością, krzyżowaniem się gatunków itd.¹⁴...”

¹⁴ Wypowiedź Wallisa wskazuje, że na pewnym etapie rozwoju naukowego darwinizm fascynował go intelektualnie. Teoria ewolucji w znacznej mierze korespondowała z jego ówczesnymi zainteresowaniami. Stąd też wynikało silne zainteresowanie uczonego postacią Darwina i jego twórczością. Mając 14 lat zapisał on następującą notatkę: „1909 ☐ luty ☐ stulecie urodzin Darwina i pięćdziesięciolecie ukazania się *Powstania gatunków*. [...] Czerwiec 16, na

k. 29„Miedzy wojnami

- 1919-1939 okres historii sztuki i krytyki literackiej
 1919-34 „Robotnik”
 1934-1939 „Wiadomości Literackie”
 1929 – podróż do Hiszpanii – pisanie książki o Hiszpanii;
 1931 – wykłady z estetyki dla nauczycieli szkół średnich – zwrot do estetyki; [...]
 1931-1939 – rozprawy estetyczne:
 „O zdaniach estet.[ycznych]”
 „O rozum.[ieniu] dążeń art.[ystycznych] w dz.[ielach] szt.[uki]”¹⁵
 „O rozum.[ieniu] pierwiastków przedstawiających w dz.[ielach] szt.[uki]”
 „Wyraz i życie psychiczne”
 „Wartości estetyczne łagodne i ostre”;
 1934 myśl powiązania nauk o sztuce z nauką o znakach
 1937 „L’art. au point de vue sémantique”¹⁶;
 badania nad autoportretem i, w szczególności, nad autoportretami artystów polskich”.

k. 44:

- „Wpływy filozoficzne, którym ulegałem
 «Monizm» w stylu E. Häckla – naturalizm i panteizm (Häckel, [...],
 W. Bölsche „Entwicklungsgeschichte der Natur“ [...])
 1908/1910
 Pozytywizm, filozofia jako synteza nauk specjalnych – Wünderlich,
 Höffding,
 Schopenhauer.

urodziny dostaje tom I *Zmienności roślin i zwierząt* Darwina [...]. W tym samym roku uczonec przeczytał także tom tej książki. *Materiały Archiwalne M. Wallisa*, Archiwum Połączonych Bibliotek Wydziału Filozofii i Socjologii UW, Instytutu Filozofii i Socjologii PAN oraz Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, o Rps 10, T. I, k. 9, 10.

¹⁵ Przepis własny.

¹⁶ „Sztuka z punktu widzenia semantycznego”.

Heidelberg 1913/1914

Kantyzm i neoidealizm – Windelband, Troeltsch.

Warszawa 1916/1918

Logika matematyczna – Łukasiewicz,

Neoidealizm – Dilthey.

Wierbaden 1922/23: pesymistyczna filozofia dziejów kultury – Spengler.

Warszawa i Łódź 1945/1948

Zetknięcie się z materializmem dialektycznym i z egzystencjalizmem”.

k. 69

„Klimaty filozoficzne, przez które przechodziłem

1910/15 pozytywizm

Wundt, Höffding [...],

Neokantyzm w odmianie badeńskiej i marburskiej

Psychologia eksperymentalna, biologia podarwinowska – Weismann [...]

1915/39 logika matematyczna – Łukasiewicz, prakseologia, pansomatyzm – Kotarbiński,

Bergson – irracjonalizm, spirytualizm;

James – pragmatyzm;

St. Brzozowski – *Filozofia pracy*, marskizm [...], neowikanizm, katolicyzm;

filozofia analityczna – Moore, Russell,

neopozytywizm – „Koło wiedeńskie”;

fenomenologia – Husserl, Ingarden;

po 1945 egzystencjalizm – Heidegger, Sartre, renesans Kierkegaarda u Nietzschego, marksizm – Marks, Lenin,

semiotyka – E. Cassirer, S. K. Langer, Ch. S. Peirce, Ch. Morris;

psychoanaliza – Freud;

psychologia analityczna – Jung

filozofia lingwistyczno-logiczna – Wittgenstein;

cybernetyka, teoria informacji – Wiener;

strukturalizm – Saussure, Jacobson, Levi-Strauss”.

k. 58**„Moje drogi do filozofii**

„Problem klasyfikacji nauk. Od systematyki roślin [...] i zwierząt przeszedłem do biologii. Interesowały mnie przy tym szczególnie zagadnienia zmienności, dziedziczności, krzyżowania gatunków, wsobności, powstania życia.

W latach 1908/9 interesowałem się też astronomią, w szczególności kosmogonią (Kant, Fregé). Około 1910 r. rozpoczyna się okres zainteresowania psychologią. Od psychologii przeszedłem do problemów ontologicznych (stosunek duszy do ciała) i metodologicznych (wartość hipotez, indukcja).

Sprawa granic poznania, sprawa możliwości poznania rzeczywistości „takiej, jaką ona jest” poczęła mnie niepokoić około 1911 r.

Wczesne rozmiłowanie w malarstwie (od lat najwcześniejszych rysowałem i malowałem), w poezji (od 1910 r. pisałem wiersze), w teatrze doprowadziło mnie do estetyki, ta zaś do aksjologii.

Wcześniej poczęły mnie też nurtować problem istnienia zła w świecie ludzkim i problem wartości i sensu życia ludzkiego”.

29. VIII. 67.

k. 591912

„W moich rozważaniach ontologicznych szedłem głównie torami Harolda Höffdinga („*Psychologia w zarysach* w przekładzie Adama Mahrburga i *Philosophische Probleme*). Rozróżniałem zjawiska psychiczne, dane niejako w doświadczeniu wewnętrznym¹⁷ jednej, jedynej

¹⁷ W tym poglądzie Wallisa widać wyraźnie wpływ tzw. psychologizmu w filozofii, obecnego pod koniec XIX aż po pierwszą połowę XX wieku, tzw. psychologizmu w naukach szczegółowych. Zgodnie z tym stanowiskiem uważano, że psychologia (jako jedna z dyscyplin filozoficznych) stanowi naukę podstawową dla filozofii i innych nauk. W związku z tym głoszono pogląd, że przedmioty innych nauk, „poznawane poprzez zjawiska psychiczne powinny być badane przy pomocy metod i zastosowania praw psychologii. Stanowisko psychologizmu obecne było także we wczesnych poglądach K. Twardowskiego. Najważniejszą dyscypliną naukową, zdaniem Twardowskiego (zwłaszcza w początkowym okresie jego aktywności naukowej), była właśnie psychologia, która miała uratować spekulacje metafizyczne od jałowości. Filozof uznał,

osobie, istniejące tylko w czasie, i zjawiska fizyczne, spostrzegalne w zasadzie przez wiele osób z pomocą narządów zmysłowych, istniejące w przestrzeni i w czasie. Formułowałem następnie dwie zasady. „Zasada jednorodności przyczyn i skutków: zjawiska fizyczne mogą mieć tylko fizyczne przyczyny i skutki i podobnie zjawiska psychiczne mogą mieć tylko psychiczne przyczyny i skutki. Argumenty na rzecz tej zasady widziałem w analizie stosunku przyczynowego (nauka dąży do upodobnienia przyczyny i skutku: tutaj powoływałem się na dzieło Emila Meyersona *Identité et réalité*), w zasadzie bezwładności i w zasadzie zachowania energii (stąd rozległe studia nad dziejami tych zasad). Drugą zasadą była „zasada paralelizmu psychofizycznego”. Obie zasady połączone ze sobą miały przemawiać na rzecz „hipotezy identyczności”, na rzecz hipotezy, że zjawiska fizyczne i zjawiska psychiczne są niejako tylko dwiema stronami tej samej rzeczywistości”.

k. 63

„Stosunek duszy do ciała

Okolo 1911 r. przeszedłem od biologii do psychologii. W latach następnych 1911-1914 zajmowało mnie zwłaszcza rozróżnienie zjawisk psychicznych i zjawisk fizycznych i zagadnienie wzajemnego stosunku między nimi, innymi słowy zagadnienie stosunku duszy do ciała. Najbardziej pociągała mnie wtedy wywodząca się od Spinozy i Fechnera, znana mi zaś głównie z pism Höffdinga (*Psychologia* w przekładzie Ad.[ama]¹⁸ Mahrburga i *Philosophische Probleme* i Wundta (*Einleitung in die Psychologie*) hipoteza paralelizmu psychofizjologicznego i jakiejś

że na tej podstawie można zbudować filozofię naukową – posługując się introspekcyjną metodą psychologii jako metodą naukową. Sferą rozważań filozoficznych (przede wszystkim epistemologicznych) była dla niego zatem rzeczywistość psychiczna, dana w doświadczeniu (spozrzeżeniu) wewnętrznym. Przedmiotem tego typu doświadczenia stała się analiza aktów ludzkiej świadomości. Wallis jako reprezentant szkoły lwowsko-warszawskiej i uczeń Kotarbińskiego być może inspirował się w jakimś stopniu tą tym stanowiskiem. (Por. K. Twardowski: *Psychologia wobec fizjologii i filozofii*, w: tenże: *Rozprawy i artykuły filozoficzne*. Lwów 1927, s. 28-32; por. także E. Paczkowska-Łagowska: *Psychika i poznanie. Epistemologia Kazimierza Twardowskiego*. Warszawa 1980, s. 13).

¹⁸ Przypis własny.

ostatecznej identyczności członów tego paralelizmu. Hipotezę tę usiłowałem oprzeć na dwóch zasadach: zasadzie, którą nazwałem „zasadą jednorodności przyczyn i skutków” (zjawiska fizyczne mogą mieć tylko przyczyny i skutki fizyczne i podobnie zjawiska psychiczne mogą mieć tylko przyczyny i skutki psychiczne) i zasadzie odpowiedniości zjawisk psychicznych i zjawisk fizycznych”.

Summary

The article presents Mieczysław Wallis's evolution of investigative and scientific interests. In Polish humanities of XX century this scholar is mostly known as a aesthetician and art historian. But among his all life he was also focused on the other different areas of the knowledge, like: biology, astronomy, physics, psychology, and philosophy.

Key words: Mieczysław Wallis, Polish humanities of XX century, evolution investigative and scientific interests.